

SOSYAL BİLİMLER ÖĞRETMENLİĞİ BAĞLAMINDA İÇERİK AÇISINDAN TARİH DERSLERİ VE BU KONUDA ÖĞRENCİ YAKLAŞIMLARININ BİR DEĞERLENDİRMESİ

Bayram BAYRAKTAR

D.E.Ü., Buca Eğitim Fakültesi - İZMİR

ÖZET

Buca Eğitim Fakültesi SAEB Tarih Anabilim Dalında yeniden yapılanma sürecinde tarihçilik ve tarih öğretim konularında ciddi sorunlar ortaya çıktı. Sorunların bir kısmı liselerde uygulama yapan öğrencilerin tarih öğretiminin niteliğiyle ilgili eleştirileriydi. Bildiride, değinilen konularda öneri ve yaklaşımlar tartışıldı.

Anahtar Kelimeler: Tarih öğretimi, Tarih öğretim araçları, Sosyal bilimler ve tarih

ABSTRACT

The serious questions issued related to historiography and training methodology in the reconstructional period on social sciences teaching at Buca Eğitim Faculty. It will discuss these problems and students' opinion in terms of the trends of social sciences.

Key words: History teaching, History training tools, Social sciences and history

Buca Eğitim Fakültesi Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Tarih Anabilim Dalı'nda okutulan tarih dersleriyle ilgili olarak, yeniden yapılanma süreci ile birlikte liselere yönelik öğretmen yetiştirme konusunda değerlendirme yapıldığında çok farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Çıkan sonuç, liselerde uygulama yapan son sınıf öğrencilerinin, tarih eğitimi ve öğretimine yönelik ders içeriği ve yöntem konusunda gözardı edilemeyecek sorunları olduğunu dile getirmeleriyle ilgilidir. Bildiride tarih öğretiminde içerik ve yöntem sorunu, sosyal bilimler öğretiminde tarih dersinin yeri ve önemi irdelenerek konu ile ilgili öneri ve yaklaşımlar tartışılacaktır.

Bildiride tarihin tanımlaması ve niteliği doğal olarak yer alacaktır; çünkü tanımlamak anlamak demektir; tarihin öğretimi ve sosyal bilimlerdeki yeri konusu bu bağlamda değerlendirilmelidir. Tarihin özellikle iki boyutu üzerinde durmak istiyorum: Bir yönüyle tarih "geçmişin bilgisi" dir. Bu noktadan ele alındığında tarih, salt çağdaş Türkiye tarihinin sosyal, kültürel, demografik vb. sorunlarını irdelemek için bile Türkiye'nin tarihî coğrafyasının açıklanmasına ihtiyaç duyar. Bunun yanında Türkiye'nin Orta Çağ tarihi üzerine yapılacak olan bir araştırma yine de Türkiye'nin bu gününü ve içinde yaşadığımız ülkeyi ve zamanı bütüncül olarak kavramalı, anlamalı ve açıklamalıdır. Keza ABD'nin bugünkü tarihini anlamak ve açıklamak için keşifler, ABD sömürgeciliği ve göçmen sorunlarının zorunlu olarak değerlendirilmesi gerektiği gibi...

Bilindiği gibi tarih bilinci oluşturmada, uzun dönemlerde uygarlık yaratmaya ilişkin olaylar ve dönemeçlerin ayrı bir yeri vardır (Braudel, 1980). Tarihin bu anlamdaki özelliği 19. yüzyılın ikinci yarısındaki bilimsel gelişmelerin ışığındaki açıklamalarda yatmaktadır. Bu yönüyle tarih, karmaşıklığı içermesi açısından genetik bilimin yöntemine benzer bir özellik taşımaktadır (Mayor and Forti, 1995). Genetik bilimde kullanılan ilke şudur: Karmaşık bir durumu gerçeğine uygun şekilde kavramak için en iyi yol bünyenin iç gelişme sürecini incelemek ve birbirinin ardından gelen başarılı dönemleri izlemektir.

Genetikçi yöntemin tarihe uyarlanması ise bugünkü hayatın, geçmişin zorunlu bir sonucu olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu tanımlama önemli olmakla birlikte tek boyutludur; çünkü eğer

günümüz olayları geçmişten ayıramaz ise bu durumda geçmiş de bugünkü durumdan ayrı ele alınmamalıdır. Öyleyse tarih öğretiminde başlangıç noktası -yazının icadı M. Ö. 4. bin değil- her zaman için bu günkü durumlar ve bunların problemleridir.

Tarih ve coğrafya öğretimi, bireyin yeteneklerini sürekli geliştiren çevre ile uyumu sağlayan süreçlerdir. Bu dersleri öğrenirken birey, sadece yaşadığı şehrin hemşehrisi olmadığını anlar; sürekli uğraşlar sonucu uyruğu olduğu ülkenin mirasçısı ve ulusun hayatını devam ettiren birey olduğunun bilincine varır. Böyle olunca günlük yaşantı, ülkenin geleceğine yönelik bir öz kazanır (Dewey, 1996).

Collingwood'a göre tarihçi olayların içine sızarak olayların mantığını ortaya çıkarır; tarihçi böylece bilim adamının yapması gerekmeyen ve yapamayacağı bir şey yapar. Tarihçinin yaptığı iş bilim adamının yaptıklarından daha karmaşıktır. Tarih için keşfedilecek nesne salt olay değil olayda görünen düşüncedir. Tarihçi o düşüncüyü keşfetmeye çalışır. Düşüncüyü keşfetmek zaten onu anlamaktır(Collingwood, 1990).

Yakın bir geçmişe kadar dünyada tarih öğretimine giriş niteliğinde, derslerde, insanlığın ilkel dönemlerinin (paleolitik=avcılık çağı ve neolitik=çiftçilik çağı) incelenmesine çok önem verilirdi. Bu durum tarihte "değer algılaması" açısından bir kısım yanlışlıkları da beraberinde getirmiştir. Ayrıca günümüzdeki hazır programların tepeden inmesi ve henüz tartışılmadan uygulamaya konulması -ya da sus payı olarak bazılarının ABD ve İngiltere üniversitelerine gönderilmesi ayrı bir konu-bir bakıma yeniden yapılanma ile gelen uygulamalarda olduğu gibi, tarihin tabiatını tanımayı önleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur. İkel yaşamı ya da uzak geçmişteki olayları incelemek, tarih öğretimini niçin ve kimin için yapıyoruz sorusuna doğru bir yanıt getirmiyorsa, araştırmacının heyecanlarına yaramaktan öte fazla bir anlam taşıdığı, herhalde, söylenemez.

Kezâ öğrencinin zihninde düşünce kıvılcımları yaratmaktan uzak ve toplumun problemleri üzerine projektör tutmayan salt araştırmacısının kişisel hobilerini karşılamaktan öte yararı konusunda ciddi endişeler içeren konuların ders programlarında yerinin olamayacağı bir gerçektir. Aksi takdirde öğretim elemanının ilgisine göre ders programları düzenlenecektir ki bu durum dersten amaçlanan faydaya ne derece hizmet eder?

Tarih öğretiminde amaç, "bugünü ve bugünün problemlerini anlamak ve açıklamaktır". Tarih doğası gereği "araçtır" amaç değil; tıpkı dinde, lâiklikte, demokraside, resimde ve müzikte olduğu gibi... Bu alanları evrensel kılan etken, akademisyenlerin ve sanatçıların alanlarıyla ilgili geliştirdikleri metodolojileridir. Böyle olmakla birlikte yine de "evrenselle" "verel" arasında devamlı bir sürtüşme olagelmektedir. Bu sonu gelmeyecek olan rekabetin devam edeceği açıktır; ama, yine de "tarih tekildir" önermesinde bulunduğumuzda bu görüş yanlış değildir. Kanaatimce tarihsel olay, tümelin düşüncenin ya da modelin bir uygulamasıdır. Bu mantıkla düşünüldüğünde uzlaşma kaçınılmazdır. Tarihte "tümel" *a priori*'dir. Onu kanıtlayan ise tek tek olaylardır. Olayların benzemezliğinin (Ortaylı, 1998) değeri de buradan gelmektedir. Olaylar olmaksızın *a priori* öyle kalmaya mahkûmdur. Doğal olarak olaylar açısından bir araç olan tarih, tarihçinin elinde "çağı ve problemleri anlamak ve açıklamak" için amaca dönüşmektedir.

Öğrenci Yaklaşımları

Buca Eğitim Fakültesi Tarih Anabilim Dalı VII. yarıyıl derslerini alan öğrencilerin, liselerde yaptıkları uygulama ve gözlemleri ile fakülteadaki aldıkları dersler arasındaki uyum ve tarih öğretimine

yönelik konularda ciddi sorunları bulunmaktadır. Bu anlamda yeniden yapılanmanın gerekçesi, 1990'larda tüm dünyada klasik eğitim metodlarının en çok sorgulanmasıyla yakından ilgilidir. Birçok ülke kendi eğitim sistemlerinin kalitesini yükseltmeyi hedefleyen programlar başlattılar. Bilgisayarların öğretim kurumlarında yaygınlaşması bu çabaların vazgeçilmez bir sonucu oldu. Konuyla ilgili olarak, hâlâ, Fen Alanları Eğitimi Bölümü'nde "özel öğretim salonu" olarak hazırlanan ve data-show'la donatılan dersliğin benzerinin neden Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü'nde hazırlanmadığını doğrusu anlamış değilim. Yirmi yaşını tamamlamış gençlerin rahatsız edici sıralarda oturmaları yerine, modern ders araçlarıyla donatılmış bir salonda ders yapmak hem öğretim elemanı hem de öğrenci için dersleri zevk hâline dönüştürecektir.

Dünyada ve ülkemizde yaşadığımız yeniden yapılanma tarih derslerini veren öğretmenin (akademisyenin böyle bir yükümlülüğü yok mu ya da öğretim sorunu akademik faaliyetlerin kapsamına girmez mi?) hangi amaca yönelik olarak ve kimin için öğretim yaptığının sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir. Nitekim tarih Anabilim Dalı'nda yirmi beş öğrencinin yaptığı değerlendirmede fakülte-okul arasında yaşanan çelişkiler, şu şekilde yansıtılmıştır:

Öğrencilerden Yavuz Aykan; "...fakültede hem pedagojik formasyon alanında hem de tarih derslerinin metodolojisinde birçok sorunla karşılaşmaktayız" diyerek eğitim psikolojisi, eğitim sosyolojisi ve genel öğretim metodları gibi derslerin uygulamadan yoksun olmaktan başka içerik açısından birbirlerinin aynı olduğunu belirtmektedir. Aykan'a göre "diğer anabilim dallarındaki derslerin kredi sayılarıyla karşılaştırıldığında, tarih branşındaki derslerin kredi sayılarının azlığı açıkça görülmektedir."

Aykan'ın eleştirdiği diğer bir konu, fakültedeki derslerin çok geniş tutulduğu ve çerçevelerinin doğru çizilmemesi nedeniyle öğretmenlik mesleğine uygun bir öğretim yöntemi kazanamadıkları hakkındadır. Aynı zamanda felsefe, sosyoloji gibi derslerin ve Asya tarihi ile ilgili konuların gerekliliği üzerinde durmakta; her bilimin birbirini destekleyecek nitelikte tarih eğitimine yansıtılmasını, haklı olarak istemektedir. Aslında bu yaklaşım yeniden yapılanmanın da zorunlu bir sonucudur. Aynı öğrenci, sözlü olarak yaptığı kişisel değerlendirmeleri doğrultusunda yüksek lisans ve doktora programına devam eden öğrencilerin de şikâyetleri olduğunu, ilgili öğrencilerin lisansüstü tarih eğitimi programlarında aldıkları derslerin işleniş yöntemlerinin lisans öğretimindeki derslerden farklı olmadığını belirtmektedir. "Öğretmen yetiştiren kurumla ortaöğretim arasında varolan uyumsuzluk, liselerde nasıl bir tarih eğitimi sürdürüleceğimiz konusunda bizi zor durumda bırakmaktadır; çünkü akademik içerikli tarih dersleriyle, lise tarih kitapları ve öğretim yöntemleri örtüşmemektedir" diyen Aykan, ayrıca kurumlar arası amaç ve yöntem uyumsuzluğunu dile getirmektedir.

Tarih Anabilim Dalı son sınıf öğrencilerinden Sevda Yiğitoğlu, "...birinci sınıftan son sınıfa kadar lisans derslerinde, sürekli liselerdeki tarih eğitiminin iyi bir eğitim olmadığını belirten bir hocamız, kürsüde lise veya ortaokul kitaplarını açar, kaçınıcı kez duyduğumuz ve öğrendiğimiz bilgileri okuduktan sonra eleştirisini yapardı. Öyle bir hâle geldik ki liselerde tarih derslerinde iyi eğitim yapılmadığı bizde sabit fikire dönüştü; ama yerine de bir şey koyduğumuz söylenemez" derken fakültede, bir ders saatinde tarih eğitiminin nasıl yapılması, hangi araç, aygıt ve her türlü materyalin nasıl kullanılması gerektiği konusunda özel olarak ders işlenmediğini belirtmektedir.

Gülseren Özlem Yılmaz, "liselerde sadece hanedan ve siyasî tarihe ağırlık verilmesini eleştirmekte, derslerin sıkıcılığının sadece içerikten kaynaklanmadığını; kimi öğretmenlerin kendilerini

yenilemediğinden, öğrencileri öğretim sürecinin bir elemanı olarak görmediklerinden” yakınmaktadır. Özlem Yılmaz, liselerde tarih derslerinin “Avrupa merkezli” yaklaşımıyla verilmesinden şikâyetçidir.

“Bir son sınıf öğrencisi olarak tarih konusunda hem ulusal hem de evrensel açıdan analitik düşünme becerisi kazanamadığımı” belirten Hasan Yılmaz, İslâm, Selçuklu ve Osmanlı tarihi alanlarında “metodoloji sorunu” olduğunu, ayrıca uygulamalarda diğer öğrencilerle benzer sorunları yaşadığını açıklamaktadır. Hasan Yılmaz’ın değindiği konuda, tarih öğretimini kendisine gerçekten başlıca problem edinen Prof. Dr. Salih Özbaran “*Tarih ve Öğretimi*” adlı kitabında şu tespitte bulunmuştur:

“... [öğrenciler] Türkiye’nin sosyal ve ekonomik yapısının tarihini öğrenmedikleri halde eski çağların başka ülkelerinde gezinerek, gereksiz olayları ezberledikleri belirtilir. [...] Şüphesiz, eskiçağın Anadolu sunulmadan, Türkleşen ve İslâmlaşan Anadolu verilmeden, Osmanlı döneminin Ortadoğusu ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı belirtilmeden enginlere açılmak, dünya tarihinde gezinmek mantıksız olur. [...] Üniversite tarih öğretiminde izlenebilecek en iyi yol, sanırım, konuları uzlaştırma olmalıdır. Konu seçiminde öğreticilik tercih edilmeli...”

Öğrencilerin önemli bir kısmı, dört yarıyl boyunca uygulama okullarında “tarih öğretimi” üzerine dersler dinlediklerini ve konu anlattıklarını belirtmektedirler. Buna karşın uygulamalarda başarılı oldukları konusunda -üniversiteden ve okuldan kaynaklanan-ciddi sorunları olduğunu dile getirmektedirler. Öğrencilerin tamamına yakın bir kısmı fakültede “nasıl tarihçi olunur” konusu işlenirken, derslerde tarih öğretimi konusuna ilgi gösterilmediği iddiasındalar. Böyle olunca, bir ders saatinde “bir tarih konusu hangi amaca yönelik olarak, hangi araçlarla nasıl öğretilir” sorunu ortada kalmaktadır.

Öğrencilerin ortaklaşa dile getirdikleri bir diğer konu da öğretim üyelerinin ders öğretimi konusunu önemsemeleri gerektiğiyle ilgilidir. Öğrenciler, diğer bölümlerdeki öğrencilerle yaptıkları görüşmelerden edindikleri bilgilere göre genel olarak fakültede öğretim konusunun ikinci plânda tutulduğunu yansıtmışlardır.

Yine öğrenciler, tarih anabilim dalında okutulan kimi derslerin tarihçiliğe yönelik olması nedeniyle daha çok tarihin teorik boyutu ve sosyal tarihin önemi gibi konular üzerinde durulması yanında, dersler işlenirken gerçeklik olarak tarihin pek gösterilmediğinden yakınmaktadırlar. Öğrencilere göre, Tarih Bilimine Giriş, Tarih Öğretimi, Sosyal Tarihin Yeni Boyutları, Dünyada Tarihçilik gibi dersler adeta birbirinin bir tekrarı niteliğine dönüşmektedir. Tarih Öğretimi dersinde devamlı tarihçilik konuları üzerinde durulmakta, öğretim sorunu gözardı edilmektedir...

Genelde öğrenciler, uygulama okullarındaki ders ortamını ve yöntemini eleştirmektedirler. Derslerin öğretmen merkezli, öğrencinin pek derse katılmadığı, tarih derslerinin tekdüzeliği, tarih derslerinin en istenmeyen dersler arasında ön sıralarda olduğu gibi sorunları dile getirmektedirler ...

Bu bilgilerin ışığında Tarih öğretiminde ders programlarında yer alması gereken konuları- liselerdeki tarih müfredatı da benzer şekilde değiştirilmesi düşünülerek- kısaca belirlemek gerekirse:

- a. **Sosyal ve Ekonomik Tarih:** Bu alan, çoğu kez siyasal kaygılarla ders programlarına yansımayan insanın etkinlikleri, meslekleri ve kaderleri ile ilgilidir. Tarih boyunca her bireyin ilk işi “hayatını idame ettirmek” olmuştur. Toplumların yapması gereken ilk görev ve mutlu bir yaşam için her bireyin payına düşen hizmeti gereğince yapması ve yaptığının karşılığını hakkaniyet kurallarına göre sağlamada kendini görevli saymasıdır. Bu yönüyle iktisadi tarih,

olabildiğince insana dönük, oldukça demokratik ve politik tarihten daha çok özgürlük yanlısıdır; ama politik tarihten ayrı da değerlendirilmemelidir. Ekonomi tarihi, güçlerin ve yöneticilerin yükselmesi ile ancak, dolaylı olarak ilgilenir (Barracough, 1980). Onun konusu, belki daha çok toplumdaki bireyin doğaya egemen olma yoluyla kazandığı etkin özgürlüklerin kesişmeleri üzerinedir. Aslında yönetim güçlerinin ve yöneticilerin varlığı da bireyler ve toplum için değil midir?

- b. **Endüstri Tarihi:** Endüstri tarihi insanın doğa kaynaklarını işletmek için –başka toplumların kas ve beden gücüne dayalı üretim yaptıkları bir dönemde- doğayı ve tüm yararlı kaynakları denetim altına alarak ona tümüyle nasıl egemen olduğunu anlatır. Endüstri tarihi, insanların doğadaki güçleri, sosyal alanda geliştirici olarak kullanmasının da tarihi olmuştur (Barracough, 1980).
- c. **Siyasal ve Askerî Tarih:** Tarihin bu boyutu hem geçmişte hem de 20. yüzyıla yönelik konularda önemini sürdürülmüştür. Eric Hobsbawm, I. ve II. Dünya Savaşları ile savaştan ülke ordularının kendi toplumlarını nasıl “demokratikleştirdiklerini” ve nasıl “örgütlediklerini” göstermiştir (Ülgener, 1980). Artık tarihin uluslararası ilişkiler bağlamında yorumlanması, dünyanın diğer bölgelerindeki ve Türkiye’nin iç ve dış politikasındaki gelişmeler gözönünde bulundurulduğunda, kaçınılmazdır. Politik tarihin çok önemli bir yönüne değinmek istiyorum: Toplumların özelliklerini siyasal olaylar bilinmeden kavramak güçtür; siyasal sistemini bilmeden bir halkın sanatını ve ekonomisini kavramanın zorluğu ortadadır (Hobsbawm, 1996). Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi üzerine yapılan araştırma ve tartışmaları, Max Weber’in (Weber, 1996) ya da Ahmet Güner Sayar’ın (Sayar, 1986) gösterdiği gibi siyasal kavrayışla birlikte değerlendirmek kaçınılmazdır.
- e. **Zihinsel Gelişim Tarihi:** Genel tarih öğretiminde, çoğunlukla ihmâl edilen bir kol da zihinsel gelişim tarihidir (Ülgener, 1980). Artık çağımızda anlaşılmuştur ki insanlığın kaderini yönlendirenler; büyük kahramanlar, politikacılar, generallerden daha çok bilim adamları ve yaratıcılarıdır. Büyük düşünürler ve bilim adamları insanlığın eline, araçlarla birlikte, her zaman kullanıma elverişli sağlam etkinliklerde bulunmuşlardır. Sanatçılar, ozanlar, insanlığın savaşlarını, kutlanan zaferleri ve bozgunları ve insana ait olan her konuyu, genelde, tüm insanlık için anlaşılır biçimde resim, heykel ve yazı ile ortaya koymuşlardır (Boorstin, 1996).
- d. **Çalışma ve Çevre Tarihi ya da Tarihi Coğrafya :** Tarihin bu yönü topraktan, ormanlardan, madenlerden yararlanmanın, hayvanları evcilleştirme, tahıl yetiştirme ve paylaşırma konuları ile birlikte ele alınmalıdır. Bir başka deyişle çevre girmelidir tarihe. Bu konular dışta bırakılırsa tarih bir destana dönüşür; anlatılan artık yeryüzü değil, insan hayatı içinde efsaneleşen öyküler hâlini alır.

Bu tarih konularına paralel olarak bölgesel coğrafya, siyasî coğrafya ve kültür tarihi, edebiyat tarihi gibi derslerin tarih programında yer alması yararlı olacaktır. Sosyoloji, iktisat ve psikoloji gibi derslerle birlikte tarih öğretiminin yürütülmesi zorunluluğunu tarihçiler takdir etmektedir; ama asıl sorun bu işin nasıl yapılacağıdır.

Tarih bölümünün yaşadığı sorun, aslında tüm sosyal bilimlerin öteki dallarının kaderini de göz önünde bulundurmaktadır. Bugüne kadar, sosyal bilimlerin ayrı ayrı her dalı geleceğe dönük bilim adamı yetiştirme amacına hizmet ediyordu. Nitekim bu görevini bugüne kadar hakkıyla yerine getirdi. Burada koymaya çalıştığım sorun doğrudan sosyal bilimlerin “yeniden yapılanma” sı ile ilgilidir.

Sosyal Bilimler ayrı ayrı disiplinler olarak değerlendirildiğinde, yakın bir döneme kadar başlıca konu ve denetim mekanizması öğrencilerin yetiştirilmesi değildi. Her dalda yetiştirme süreci tamamlandıktan sonra, her disiplinin, bilim adamlarının (doktorasını tamamlamış öğretim elemanı) kariyer çizgilerinde uyguladığı denetim sistemi çok etkiliydi. Üniversitelerin öğretim ve araştırma yapmak amacıyla çeşitli bölümlerinde adayın doktora belirli bir alanda olmalıydı (Wallerstein, 1996).

“Öğrenciler sosyal bilimlerden farklı dersler almalı mı” sorusu tarihçi Elton tarafından şöyle değerlendirilmiştir: “...biraz felsefe, biraz edebiyat, biraz tarih... yaygın öğretim için iyi bir yol sayılabilir; ama, gerçek bir üniversite tecrübesi açısından kötü yoldur. Üniversite zihni eğitilmelidir; eğitilmemiş zihni çok renkli bilgi ve hazmedilmemiş fikirlerle doldurmamalıdır.” (Özbaran, 1992).

Bir değerlendirmeye göre (Özbaran, 1992), enter-disiplin denilen sistem çoğunlukla Anglo-Saxon ülkelerde, özellikle ABD’de, başlayan daha sonra ABD’nin kültür nüfuzuna girmiş ülkelerde uygulama alanı bulan bir sistemdir. Bu sistemin de bazı sakıncaları bulunmaktadır: Biraz coğrafya, biraz felsefe, biraz psikoloji vb. tarih adayını, ulaşmak istediği hedeften saptırabilir; ama, diğer taraftan üniversitelerin tarih programları sosyal bilimlerle bütünleşmeye muhtaçtır. Tarihin insanlık bilgisine katkısı perspektif ile başlar; tarihçi bu derinlikte gezinen kişidir (Özbaran, 1992).

Aslına bakılırsa, tarihle ilgilenmek sadece tarihçilerin tekelinde değildir; tıpkı sosyolojiyle ilgilenmek sosyologların tekelinde olmadığı gibi. Ekonomik sorunlar da iktisatçıların tekelinde değildir. Ekonomik sorunlar, sosyal bilimci analizlerde önemli bir yere sahiptir (Wallerstein, 1996). Osmanlı İktisat tarihçilerinin en önde gelenlerinden olan Ö.Lütfi Barkan (Barkan, 1983) bir iktisatçıdır; O, Osmanlı araştırmacılarının tümünü etkilemiştir. Ayrıca meslekten tarihçilerin tarihi, sosyologların sosyal sorunları, iktisatçıların ekonomik gel-gitleri, bu konular üzerinde araştırma yapan öteki sosyal bilimcilerden daha iyi açıkladıkları kesinleşmiş değildir (Wallerstein, 1996). Bu gelişmeler, üniversitelerde bilgi tekelleri kurmayı ya da belirli üniversite diploması almış kişilere bilgi bölgeleri tahsis etme düşüncesini sorgulamaya başlatır.

Tarihin sosyal bilimlerle değerlendirilmesi bir yana günümüzde tarihin konuları ve dönemleri parça parça algılanmaktadır. Bu cümleden olarak David Thomson, tarihi farklı disiplinlere bölmek ve onlar içinde donup kalmak, özellikle öğretimde esas amaç olan bağlantıları bulup çıkarmayı engeller, bütünü anlaşılmamasını zorlaştırır, derken tarihin diğer sosyal bilimlerle olan ortak özelliğine işaret etmiştir (Özbaran, 1992).

Bilindiği gibi, bugün ABD’deki her üniversitede lisans düzeyinde "ihtisas" öğretimi yapılmaz. İleri gelen üniversiteler incelendiğinde, ne büyüklükte olurlarsa olsunlar, ne sayıda "mesleki okulları" olursa olsun, bu üniversitelerin çekirdeğini bir "College" in oluşturduğu görülür. Bu "College," dört yıllık bir "Temel Eğitim" (Liberal Arts) okuludur. Bu Temel Eğitim programlarında öğrencilerin fizik, kimya, biyoloji, astronomi gibi doğal bilimlere eş tutulan tarih, felsefe, matematik, müzik, güzel sanatlar; bunların yardımı ile Orta Doğu, Roma, Batı Avrupa, Uzak Doğu, v.b. edebiyatları; ek olarak antropoloji, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, gibi toplum bilimlerine kadar olan bütün temel bilim dallarında genel bir

"taban" kazanmalarına yardımcı olunur. Bu dört yıllık temel lisans diploması alındıktan sonra "Mesleki okullarda" (Professional Schools) "meslekler" ek olarak okunur (Paksoy, 1992). Temel Eğitim, böylelikle önce eğitilmiş kişinin kafasını maya'lar. Sonra da, mesleki eğitimin "maya"sını oluşturur. Bu üniversitelerde: tıp, hukuk, kütüphanecilik, hastabakıcılık, moda desinatörlüğü, mimarlık, teoloji-din adamı yetiştirme-kamu yönetimi, iş idaresi gibi bütün "mesleki okullara" giriş, herşeyden önce bir dört yıllık Temel Eğitim (lisans-Bachelor's degree) diploması gerektirir.

Unutulmaması gerekir ki, günümüzün şartları herşeyden önce insanlararası ilişkileri içerir. Büyük ve küçük bütün ticari ve sınaî kuruluşlar insan topluluklarıncı oluşturulur; diğer insan topluluklarından mal alır, onlara mal satar. Gereği gibi geniş kapsamda eğitilmiş "İnsan Sermayesi" olmadan para, makina ve hammadde bir iş göremez. Bu nedenle, ileri gelen üniversiteler öğrencilerinin öncelikle Temel Bilimler ile tanışık olmalarını ister, Temel Eğitim'e öncelik verilir. Bu Temel Bilimler eğitilmiş kişilerce ne kadar üst düzeyde bilinirse, üyesi oldukları toplumlar da uluslararası düzen içinde o kadar iyi geçinme ve "komşuluk" etmek yeteneği kazanırlar (Paksoy, 1992).

Herseye rağmen, ABD Temel Bilimler eğitiminin özünü "Batı Avrupa" kültürü oluşturmaktadır. Bu "Batı Avrupa kültürü" ise, genellikle ikibin yıl öncesinin Yunan ve Roma kültürlerinin temeli üzerine kurulmuştur. Bir İngiliz, Avrupalı, ya da ABD'li öğrenci, önce kendi kültürünü, tarihini, edebiyatını medeniyetini öğrenir; sonra da, ileride birlikte iş yapacağı, geçinmek zorunda olduğu ulusların kültür, edebiyat, tarihi ile tanışır. Başka ulusların mayasından, kendi ulus yarar ve çıkarlarına ne gibi dersler alınabileceğini öğrenir. Bu tanınma ve mayalandırma da kitaplıklarda yer alır (Paksoy, 1992).

Ortalama olarak, bir Temel Bilimler üniversite kütüphanesinde bir milyon cilt kitap bulunur. Nedeni açıktır (Paksoy, 1992). Araştırma üniversiteleri kütüphaneleri de en az üç-dört milyon cilt kitaptan sonra ciddiyet ve saygı kazanmaya başlar. Geniş açılardan ve konularda kitap okumadan, yalnız sınırlı sayıda "ders kitapları" yolu ile "eğitilecek" öğrenciler, bir kalıptan çıkmışçasına belirli bir yöne itilmiş olacaklardır. Tek başına bir kagit parçasından başka bir şey olmayan bir diplomayı alabilmek için, sınav hazırlığında bulunacaklardır. Yalnızca sınav geçmek için çalışmalarda bulunmak da başlı başına "Temel Bilim" eğitimine taban-tabana zıt bir tutum ve görüştür. "Temel Bilimler" eğitimi, "her bir öğrencinin kendi ilgisini çekecek bir konuda kendi istek ve özen ile derinlemesine çalışma yapması" olarak da tanımlanır. Bu da, özel uğraş, merak ve çalışma yolu ile kişinin üyesi olduğu kültüre ve mayaya katkıda bulunması, bu mayayı arılaştırma çalışmasıdır. O da kütüphanesiz olamaz.

Bu mayalandırma ve temel bilim eğitimi, dünyanın ileri gelen kuruluşlarının çalışma ve gelişmelerini de etkiler. Örneğin, dünyanın en büyük 1000 firmasının genel müdürlerinin ve yönetim kurulları başkanlarının eğitimleri gözden geçirildiğinde, bu görevlerdeki kişilerin büyük bir oranının lisans düzeyinde "Temel Bilimler" tahsil ettikleri anlaşılır (Paksoy, 1992). Daha küçük bir oranı önce mühendislik ve dogal bilimler okumuştur. Ancak Temel Eğitim okuduktan sonra lisans üstü mesleki eğitim görenlerin sayısı da artmaktadır. Benzer bir karşılaştırma da politika alanındadır.

Şimdiki halde eğitim fakültelerinin yaşadığı yeniden yapılanma sorunu yani sosyal bilimlerin bütüncül olarak değerlendirilmesi gerçekte tarihçilerin yabancı olduğu bir durum değildir. Ulusal ya da uluslararası sempozyumlarda sosyal bilimler ortaklaşa dile getirilmektedir. Benzer şekilde Türkiye'de *Türkiye Günlüğü*, *Birikim*, *Tarih ve Toplum*, *Toplumsal Tarih*, *Toplum ve Bilim*, *Türk Kültürü*, *New Perspectives on Turkey* ve *Foreign Policy* gibi dergiler tarih, coğrafya (Tunçdilek, 1986) iktisat, sosyoloji

ve psikoloji konularını içerir şekilde yayın politikası izlemektedirler. Erbabınca bilindiği gibi, 1910'lu yıllarda "*Milli Tetebbûlar Mecmuâsı* ve 1920'li yıllarda *Türkiyat Mecmuâsı* da tarih, edebiyat ve ekonomi konularını içermektedir.

Bununla birlikte yıllarını sosyal ya da fen bilimlerinin bir dalında emek vererek geçirmiş olan bilim adamlarının yeni duruma uyum sağlamalarının zorluğu ortadadır; ama günümüzde sosyal bilimlerin sınırları yeniden çizilmektedir. O nedenle sınırlarla ilgili yapılan ve yapılacak olan tartışma ve kavgalar sürecektir. "*Çağı topyekûn anlamak ve açıklamak*" için küreselleşen dünyamızda, sosyal bilimler konusunda "global" düşünmek kaçınılmazdır. Artık günümüzde bilimlerin sınırlarına bakmaksızın entelektüel faaliyetlerde bulunmak gerekmektedir. herhangi bir sosyal ortamda değerler arası çatışmaları çözenin en iyi yolu disiplinler arası diyalogtan geçmektedir. Oysa sadece toplumda değil akademisyenler arasında bile sosyal bilimlerden sadece tarih ve coğrafya anlaşılmalıdır. Bu görüş elbette doğru değildir.

Sosyal bilimleri bütün olarak ele alan bilim adamları, sosyal bilimlerde birden çok dünya görüşünün varlığını benimsemek durumunda olacaklardır. Uzlaşma kaçınılmazdır. Bu durumda akademisyenlerin farklı dillerde yayın yapmaları teşvik edilmelidir. Bilim adamlarının belli başlı dillerden birkaçına hâkim oldukları bir dünya elbette daha iyi bir dünya olacaktır. Böylece sosyal bilimci, bilgi teorisiyle (epistemoloji) ilgili kavram kargaşası yaşamayacaktır. Örneğin coğrafi keşiflerle beraber gelen Osmanlı'da yaşanan ekonomik çalkantıyı, tarihçi, *Grasham Kanunu*'nu bilmeden açıklayamayacaktır (İnalçık, 1963).

Yeniden yapılanmayla gelen durum Buca Eğitim Fakültesi'nde Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü adı altında Tarih, coğrafya ve Edebiyat Anabilim Dalları birleştirildi. Adındanda anlaşılacağı gibi Sosyal Alanlar, doğrudan doğruya sosyal bilimleri çağrıştıran bir kavramdır; bu sınıflandırma benim sosyal bilimlerle ilgili tanımlamaya çalıştığım modelle kıyaslandığında eksiklikler taşımaktadır. Bu cümleden olarak sosyal bilimlerden sayılan edebiyat ve Türkçe alanları hangi "önemli" gerekçelerle ayrılmıştır; Türkçe neden bağımsız bir alandır; bilinmemektedir. Disiplinlerarası öğretim, tarihte biraz coğrafya ve coğrafyada biraz tarih olarak alelacele "bürokratik" kaygılarla getirilmiştir. Bununla birlikte yeniden yapılanma ileriye dönük olarak değerlendirildiğinde, iyimser olmak için daha fazla olumlu özelliklere sahip gözükmektedir.

Yeniden yapılanma beraberinde akademisyenlerin atanmasıyla ilgili sorunlar da getirdi. Öğretim elemanları işgal ettikleri akademik kadrolarda kalıp kalmayacakları konusunda tam ve kesin bir bilgiye sahip değildirler. Bu konu iletişimde kopukluğun ve akademik verimsizliğin habercisi gibi algılanmaktadır.

Eğitim Fakültesi'nin herhangi bir bölümünde akademik kadro alacak öğretim üyesi, araştırmalarını çalıştığı alanın eğitimi üzerine yapmak zorunluluğu duymaktadır. Tarihçi, elbette tarih öğretimi ve sorunları ile ilgilenir; ama tarihçilikle ilgili yapılacak araştırmaların değerlendirme kapsamı dışında tutulacak olmasının mantığı yoktur. Bana göre "tarihi her durumda tarihçi öğretir". Öğretim konusu da tarihçinin temel problemi olmalıdır. Gerçekte tarihin boyutlarından biri de "anlatım" bir başka deyişle öğretim üzerinedir. Ayrıca şayet eğitim fakültelerinde öğretime gerçekten önem verildiği konusu üzerinde duruluyorsa, ders anlatımı ve öğretiminin neden "atamayla ilgili değerlendirmede" yer almadığı sorusu, cevap bekleyen konular arasındadır.

Cevap arayan bir diğer konu, haftalık kırk saat ders yükü alan öğretim elemanının öğretim işlevini sağlıklı olarak nasıl yürüttüğüyle ilgilidir. Çok sayıda ders yükü altında ezilen öğretim elemanlarının, ayırimsız, 1998 Temmuz'unda dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz'ın, akademisyenlerin ders ücretlerini yükselttiğini belirten açıklamalarına-ya da benzer örneklere- verdikleri dayanağın eleştirilmesi artık gerekmez mi? Hızla "ticarethaneleşmeye" giden üniversitelerde "akademik tutum" ve "bilimsellik" barınır mı?

KAYNAKLAR

- ATALAY, İbrahim, *Türkiye Coğrafyası*, Ege Üniversitesi Yayını, İzmir, 1997.
- BERLİN, İsaiah, *Bilimsel Tarih Anlayışı*, (Çev: Yahya Sezaî tezel), Ankara, 1991.
- BOORSTİN, Daniel J., *Keşifler ve Buluşlar*, (Çev: Fatoş Dilber), Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1996.
- BARRACLOUGH, Geoffry, *Times Dünya Tarihi Atlası*, (Çev: Zeki Okar), Karacan Yayınları, İstanbul, 1980.
- BRAUDEL, Fernand, *On History*, London, 1980.
- COLLİNGWOOD, R. G., *Tarih Tasarımı*, (Çev: Kurtuluş Dinçer) Ara yayıncılık, İstanbul, 1990.
- DEWEY, John, *Demokrasi ve Eğitim*, (Çev: M. Salih Otaran), Başarı Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- HOBSBAWM, Eric, *Kısa Yirminci Yüzyıl 1914-1991*, (Çev: Yavuz Alogan), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.
- İNALCIK, Halil, "Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Hakkında Bir tedkik Münasebetirle", *Belleten*, (1963), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1963.
- MAYOR, Federiko-AUGUSTO, Forti, *Bilim ve İktidar*, (Çev: Mehmet Küçük), Tübitak Yayını, Ankara, 1995.
- ORTAYLI, İlber, "Tarih ve Sosyoloji", *Türkiye Günlüğü*, (Sayı: 51-Yaz, 1998), Ankara.
- ÖZBARAN, Salih, *Tarih ve Öğretimi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- PAKSOY, H. B., "Türk Tarihi Toplumların Mayası ve Uygarlık", *Annals of The Japan Assosiation For Middle East* (Sayı:7), Tokyo, 1992.
- SAYAR, Ahmet Güner, *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Der Yayınları, İstanbul, 1986.
- TUNÇDİLEK, Necdet, *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1986.
- ÜLGENER, Sabri, *İktisadi İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri*, İstanbul, 1980.
- WALLERSTEİN, Immanuel, *Sosyal Bilimleri Açın*, (Çev: Şirin Tekeli), Metis Yayınları, İstanbul, 1996.
- WEBER, Max, *Sosyoloji Yazıları*(Çev: Taha Parla), Hürriyet Vakfı Y., İstanbul, 1996.